

Libera, Piotr

Hojność prastarego Kościoła płockiego

Studia Płockie 40, 13-18

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Bp Piotr Libera

HOJNOŚĆ PRASTAREGO KOŚCIOŁA PŁOCKIEGO¹

Próba oceny skutków reformy organizacji kościelnej w Polsce w 1992 r. z perspektywy diecezji płockiej, jednej z najstarszych diecezji w naszym kraju, stwarza możliwość dostrzeżenia działania Opatrzności Bożej w historii konkretnej części Ludu Bożego, jaką jest diecezja. Jest ona bowiem tym prawowitym miejscowym zgromadzeniem wiernych, które w Nowym Testamencie były nazywane Kościołami (por. Dz 8,1; 14, 22 n; 20, 17). „Są one bowiem na swoim miejscu nowym ludem powołanym przez Boga mocą i działaniem Ducha Świętego oraz wielką siłą przekonania (por. 1 Tes 1, 5). Dzięki głoszeniu Ewangelii Chrystusa gromadzą się w nich wierni i celebrowane jest misterium Wieczery Pańskiej, «aby przez Ciało i Krew Pana zespaliли się ze sobą ściśle wszyscy bracia wspólnoty»”.²

Widziana w tej perspektywie rola Kościoła płockiego na nowym etapie historii, po upadku systemu zniewolenia komunistycznego w Europie, polegała na dzieleniu się nie tylko terytorium, ale przede wszystkim doświadczeniem duchowym, osobowym i organizacyjnym. Diecezja płocka kolejny raz w historii, poprzez oddanie części swojego terytorium, przyczyniła się do wzmocnienia sąsiednich diecezji. I chociaż nie skorzystała na nowym podziale pod względem terytorialnym, to organizacyjnie i duchowo wykorzystała ten fakt do ożywienia życia religijnego na Mazowszu. Stało się tak dlatego, że bulla Jana Pawła II *Totus Tuus Poloniae Populus* zastała diecezję płocką przygotowaną do pomocy w rodzeniu nowych Kościołów poprzez 42 Synod Diecezji Płockiej, który zakończył swoje prace niecały rok przed ukazaniem się Bulli. Uwzględniając te okoliczności, warto zwrócić uwagę na kolejny w historii dar Kościoła płockiego i jego przygotowanie duchowe do tego aktu.

¹ Artykuł został zamieszczony również w Księdze Jubileuszowej dedykowanej Abp. Józefowi Kowalczykowi Prymasowi Polski z okazji Złotego Jubileuszu Kapłaństwa: *Progrediamur oportet in spe. 20-lecie bulli Jana Pawła II «Totus Tuus Poloniae Populus»*, Warszawa 2012, s. 365 – 369.

² Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, nr 26; Por. Św. Tomasz, *Summa Theologica*, III, q. 73, a. 3.

Kolejny dar

Patrząc na skutki ostatniej reorganizacji struktury metropolitaro-diecezjalnej w Polsce z perspektywy strukturalno-przestrzennej, można powiedzieć, że diecezja płocka oddała część swoich dekanatów sąsiadującym diecezjom, a przez to pomniejszyła swój stan posiadania. Jest to jednak niewystarczająca perspektywa. Głębszy sens historyczny tego aktu można dostrzec, jeśli przypomni się ponad 930-letnią historię diecezji. Podział dokonany bullą *Totus Tuus Poloniae Populus* staje się kolejnym wsłuchaniem się w głos następców św. Piotra, odczytujących znaki czasu.

Warto przypomnieć, że podczas zjazdu gnieźnieńskiego (1000 r.) Pomorze Zachodnie, Śląsk oraz Małopolska otrzymały własnych biskupów. Mazowsze weszło w skład archidiecezji gnieźnieńskiej i częściowo poznańskiej. Prawobrzeżna ziemia Mazowska należała najprawdopodobniej do Gniezna, lewobrzeżna część Mazowsza, wraz z Grójcem, do diecezji Poznańskiej. Po 1034 r., po śmierci Mieszka II, Mazowsze nie tylko uniknęło zamieszek społeczno-religijnych, ale się rozwijało. Gród płocki stał się jednym z ważniejszych ośrodków grodowych państwa polskiego, a jego świątynie oparciem dla pracy misyjnej Brunona z Kwerfurtu.³

Powstanie diecezji płockiej łączy się więc z umacnianiem chrześcijaństwa na Mazowszu i reorganizacją Kościoła polskiego, dokonaną przez Bolesława Śmiałego (1058 – 1070). Ten ostatni otrzymał przywieziony przez legatów Grzegorza VII list, datowany 20 kwietnia 1075 r., w którym ubolewa się nad zbyt dużą rozległością terenów diecezji polskich i skarży na szczupłą liczbę kapłanów. Utworzona wtedy diecezja płocka weszła do metropolii w Gnieźnie wraz z diecezją gnieźnieńską, poznańską, wrocławską i krakowską. Nowe biskupstwo w Płocku objęło tereny na prawym brzegu Wisły. Północną granicę diecezji stanowiła rzeka Ossa; na wschodzie diecezja płocka obejmowała niezasiedloną aż do XVI w. Puszcę Kurpiowską. Granice diecezji były zresztą płynne, sięgały tam, dokąd dotarło osadnictwo mazowieckie, docierając w XI w. aż pod Brańsk i Drohiczyn na Podlasiu. Na południu diecezja płocka sięgała aż do Warszawy.

Z biegiem czasu diecezja Płocka oddawała części swego terytorium. Działo się tak zarówno z racji powstawania nowych diecezji i decyzji władz kościelnych, jak i w konsekwencji wojen i zmian politycznych. Po powstaniu diecezji chełmińskiej, w 1243 r., przeszły do niej ziemie leżące między Drwęcą i Ossą. Po 1800 r. papież Pius VII włączył do archidiecezji warszawskiej sześć parafii z dekanatu radzymińskiego (*Skaryszew, Tarchomin, Chotomów, Nieporęt, Wieliszew i Nowy Dwór*). W 1805 r. do diecezji lubelskiej

³ Por. T. Żebrowski, Zarys dziejów diecezji płockiej, Płock 1976; W. Góralski, Diecezja płocka i jej synody na przestrzeni wieków, w: XLII synod diecezji płockiej (1987 – 1991), Płock 1992, s. 11 – 26; W. Graczyk, Płocka diecezja, w: Encyklopedia Katolicka, t. XV, Lublin 2011, kol. 850 – 862.

włączono 19 parafii z dekanatów stanisławskiego, kamieńczykowskiego i radzyńskiego. Po 1818 r. dekanat gostyniński znalazł się przejściowo w archidiecezji warszawskiej. W 1818 r. do diecezji sejneńskiej odeszły trzy dekanaty: wąsocki, wizneński (na północ od Narwi) oraz łomżyński (na południowym brzegu Narwi).

Duże zmiany dokonały się w 1925 r. Bulla cyrkumskrypcyjna *Vixdum Poloniae unitas* przywróciła co prawda do diecezji plockiej dekanat gostyniński (16 parafii) z archidiecezji warszawskiej i jedną parafię (*Duninów*) z diecezji wrocławskiej, ale do diecezji wrocławskiej dołączono kosztem diecezji plockiej dwa dekanaty – lipnowski i mazowiecki oraz kilka pojedynczych parafii: *Szpetal*, *Chełmiec*, *Ostrowite*, *Bobrowniki*, *Nowogród*, *Ciechocin*, *Dobrzejewice*. Do nowopowstałej w 1925 r. diecezji łomżyńskiej włączono trzy dekanaty z diecezji plockiej: czyżewski, ostrowski, i ostrołęcki, w sumie 28 parafii.

Także w 1992 r. do diecezji łomżyńskiej odeszło najwięcej parafii z diecezji plockiej. Mocą bulli *Totus Tuus Poloniae Populus* dołączono do diecezji łomżyńskiej cały dekanat różański, prawie cały dekanat wyszkowski (bez parafii *Rybieńko Leśne*), 5 parafii z dekanatu chorzelskiego (*Chorzelle*, *Brodowe Łąki*, *Olszewka*, *Parciaki*, *Zaręby*), 5 parafii z dekanatu makowskiego (*Gąsewo*, *Jaciążek*, *Krasnosielec*, *Płoniawy*, *Sypniewo*) oraz 3 parafie z dekanatu przasnyskiego (*Baranowo*, *Drążdżewo*, *Jednorożec*). Trzeba dodać, że mieszkańcy tych ziem byli bardzo związani z Kościołem, o czym świadczy między innymi duża ilość powołań kapłańskich i zakonnych. Ponadto z diecezji plockiej przyłączono do nowopowstałej diecezji łowickiej 5 parafii z dekanatu gąbińskiego i 2 parafie z dekanatu gostynińskiego. Do nowopowstałej diecezji warszawsko-praskiej dołączono jedną parafię (*Rybieńko Leśne*) i kilka miejscowości.

W konsekwencji tych podziałów diecezja plocka została zmniejszona o 39 parafii. Zakładając, że przed reorganizacją było 273 parafie, diecezja plocka oddała 14% parafii. Na terenach tych znajdowały się dwa domy rekolekcyjne (*Szelków* i *Osuchowa*), które zostały zbudowane pod koniec lat osiemdziesiątych i służyły rozwijającemu się duszpasterstwu dzieci, młodzieży i formacji powstających wtedy grup społecznych. Ponieważ w diecezji plockiej nie było wtedy innych domów rekolekcyjnych, ks. bp Zygmunt Kamiński zdecydował o budowie nowego domu rekolekcyjnego w Sikorzu pod Płockiem. Podział diecezji skłonił Pasterza diecezji do reorganizacji dekanatów w diecezji. Dekretem z dnia 4 maja 1992 r. Biskup Płocki utworzył 2 nowe dekanaty: dzierzgowski i gruduski oraz dokonał zmian w dekanatach: przasnyskim, mławskim, i ciechanowskim.⁴

Poza dzieleniem się swoimi dekanatami i parafiami, Kościół plocki – wola Jana Pawła II – oddał nowopowstałej diecezji toruńskiej ks. bpa Andrzej-

⁴ Por. Bp Z. Kamiński, Dekret z 4 V 1992 r. nr 916/92, „Okólnik Kurii Diecezjalnej Płockiej” 1992, nr 16, s. 66.

ja Suskiego jako ordynariusza. W *Komunikacie o nominacji biskupa Andrzeja Suskiego biskupem diecezjalnym w Toruniu*, bp Roman Marcinkowski pisał: „W całokształcie swej pracy Biskup Andrzej ujawnił talent nauczyciela, wychowawcy, administratora i duszpasterza. Jego szerokie i życzliwe otwarcie się na człowieka, wysoka kultura umysłowa i duchowa, zjednały mu szacunek i życzliwość. (...) Wyrażając wdzięczność Ks. Biskupowi Andrzejowi za jego ofiarną i pełną oddania pracę dla Kościoła Płockiego, życzymy mu szczerze, aby dzięki Jego posłudze, w mieście wielkiego astronoma Mikołaja Kopernika, które stało się miastem biskupim, rodziło się łatwiej poprzez wiarę i ludzki wysiłek dobro człowieka umiejętnie korzystającego z darów Stwórcy i świata dla własnego i społecznego doskonalenia. Gorąco pragniemy i z głębi serca życzymy, aby pasterskie posługiwanie Biskupa Andrzeja w kościele toruńskim było także radością dla Kościoła płockiego, który Go wydał.”⁵

Po dwudziestu latach Kościół płocki nie tylko cieszy się owocami pracy jednego ze swoich synów, ale dziękuje Bogu za dobre owoce reorganizacji administracyjnej w nowopowstałej diecezji toruńskiej. Nie jest zapewne przypadkiem, że Biskupowi pochodzącemu z Płocka przypadło odpowiadać za Kościół lokalny, który prawie w całości należał do prastarej diecezji chełmińskiej, powstałej w 1243 r. z diecezji płockiej.

Ku nowym czasom i nowym zadaniom

Wezwanie do braterskiego dzielenia się z nowym ludem Bożym w Toruniu i z okolicznymi diecezjami, zwłaszcza łomżyńską, warszawsko-praską i łowicką, dokonało się w sytuacji wielkich nadziei społeczno-politycznych oraz wielkiej mobilizacji Kościoła płockiego. Reforma struktur Kościoła w Polsce zastała diecezję płocką przygotowaną także w sensie duchowym. Diecezja przecież nie jest tylko strukturą, terytorium czy systemem organizacji. W drugiej połowie lat osiemdziesiątych ubiegłego wieku w Płocku, dzięki inicjatywom Księdza Biskupa Zygmunta Kamińskiego, uświadomiono sobie dynamiczny charakter realizacji Królestwa Bożego. Nie można przecież zapomnieć, że sytuacja społeczna, polityczna, gospodarcza, kulturalna i moralna w Polsce na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych dwudziestego wieku była kryzysowa. Kościół płocki mobilizował wiernych do tego, aby nie tylko nie dochodziło do osłabienia tradycyjnych wartości (rodzina, poczucie wspólnotowości i solidarności), ale otwierał na nowe możliwości duszpasterskie i organizacyjne.

Właśnie wtedy powstało Katolickie Radio Płock, które swym zasięgiem obejmowało całą diecezję. Istniejące od lat siedemdziesiątych Studium Pobożności dla księży rozszerzyło zakres studiów teologicznych dla osób świeckich. Skorzystało z niej pod koniec lat osiemdziesiątych i na początku

⁵ Bp R. Marcinkowski, Komunikat o nominacji Biskupa Andrzeja suskiego biskupem diecezjalnym w Toruniu, „Miesięcznik Pasterski Płocki” 1992, nr 6, s. 363.

dziewięćdziesiątych setki ludzi świeckich, także z ościennych diecezji. To oni, po wejściu religii do szkół, zasilili szeregi katechetów także w diecezji łomżyńskiej, łowickiej, włocławskiej i toruńskiej. Powstały w 1987 r. Klub Inteligencji Katolickiej w Płocku zrzeszał szerokie grono katolickiej inteligencji, która brała aktywny udział w życiu społecznym, kulturalnym i politycznym na Mazowszu. Jeden z pierwszych prezesów Klubu stanął na czele województwa płockiego, w którym znalazły się – przynajmniej w części – obszary sąsiednich diecezji.

W płockim Klubie Inteligencji Katolickiej zrodziła się też inicjatywa dialogu ekumenicznego z braćmi mariawitami, których korzenie znajdują się w Płocku, a działalność skupia głównie w diecezjach sąsiadujących z diecezją płocką. Później dialog ekumeniczny z braćmi mariawitami kontynuowany był w Komisji Mieszanej do Spraw Dialogu Teologicznego między Kościołem Rzymskokatolickim i Kościołem Starokatolickim Mariawitów. Aktywnymi członkami Komisji ze strony Kościoła Rzymskokatolickiego byli księża płoccy. W czasie trzynastu lat intensywnej pracy Komisji nie tylko obradowano w Płocku, Włocławku i Łodzi, ale analizowano także współczesny stan relacji katolików i mariawitów w diecezjach naszego regionu.⁶

Najważniejszym jednak dziełem Kościoła płockiego, które przygotowało wiernych do podjęcia wyzwań w nowej sytuacji społeczno-politycznej oraz w nowej organizacji kościelnej był 42 Synod Diecezji Płockiej. Został on zwołany w 1987 r. przez Biskupa Płockiego, Zygmunta Kamińskiego, a zakończony 7 czerwca 1991 r. przez Ojca Świętego Jana Pawła II, podczas Jego pobytu w Płocku. Biskup Płocki tak określił najważniejsze zadania Synodu: „Synod podjął wyzwanie nowych czasów związane ze zmianą systemu politycznego, społecznego i gospodarczego w Polsce. W tej sytuacji stanęliśmy przed pytaniem, które nurtowało Ojców Soboru Watykańskiego II: «Kościele, co mówisz o sobie?», to znaczy kim jesteś, kim powinieneś być, jak możesz stawać się takim, jakim być powinieneś tutaj na Mazowieckiej ziemi u progu trzeciego tysiąclecia chrześcijaństwa? Pytania te znalazły swój wyraz w hasle Synodu: «Przypatrzcie się, bracia, powołaniu waszemu» (1 Kor 1, 26). W okresie czterech lat duchowni, wierni świeccy, członkowie instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego, snuli refleksję nad swoim powołaniem i zadaniami, jakie związane są z jego realizacją «tu i teraz», w naszym trudnym «dziś». Tym samym synod stał się dziełem całej wspólnoty diecezjalnej, bardziej niż synody dawniejsze”.⁷

⁶ Por. Komisja Mieszana do Spraw Dialogu Teologicznego między Kościołem Rzymskokatolickim i Kościołem Starokatolickim Mariawitów, *Ze źródeł kwestii mariawickiej*. Nieznane dokumenty z lat 1903 – 1906, Płock 2011; Tenże, *Dwustronna refleksja na temat podstawowych pism Matki Marii Franciszki Kozłowskiej dotyczących Dzieła Wielkiego Miłosierdzia*, Łódź – Włocławek 2011.

⁷ Bp Z. Kamiński, *Słowo wprowadzające Biskupa Płockiego*, w: *XLII Synod Diecezji Płockiej (1987 – 1991)*, Płock 1992, s. 9 – 10.

Na wspólnotową cechę synodu zwrócił również uwagę Jan Paweł II w swoim przemówieniu na zakończenie obrad Synodu. Dziękował Boskiemu Sercu Jezusa za to, że jednoczy serca wszystkich. Ojciec Święty podkreślał, że Kościół przyczynia się do komunii międzyludzkiej. Poprzez synod pogłębia się świadomość Kościoła w jego wewnętrznej Bosko-ludzkiej konstytucji oraz otwiera perspektywa nowego posłannictwa w świecie. Papież polecał w końcu Sercu Jezusa „prastary Kościół płocki na jego drogach ku nowym czasom i nowym zadaniom.”⁸ Nowe zadania pojawiały się wraz z postępującym procesem demokratyzacji, nowymi problemami społecznymi i ekonomicznymi.

Szybko przysły zasadnicze reformy struktur państwowych i kościelnych. Kościół płocki był do nich przygotowany nie tylko poprzez nowe zapisy statutowe. Synod płocki pozostawił precyzyjne regulacje prawne poszczególnych instytucji kościelnych, zarówno tych, które funkcjonowały od dawna, jak i nowych, których istnienie stało się możliwe po odzyskaniu niepodległości. Dzięki tym zapisom podział diecezji w 1992 r. dokonał się sprawnie. Nie tylko nie przyniósł żadnych perturbacji kadrowych czy strukturalnych, ale pozwolił nowy entuzjazm związać z konkretem mazowieckich diecezji. Księża płocki, którzy znaleźli się w innych diecezjach, okazali się gorliwymi pracownikami na niwie Pańskiej. Wielu z nich wyrosło z duchowej szkoły bł. Juliana Nowowiejskiego, prawdziwie podobnego do ewangelicznego siewcy (por. Łk 8,5). Z tego błogosławionego zasiewu wyrosło pokolenie duchownych i świeckich, którzy udźwignęli ciężar walki o wolność Ojczyzny i Kościoła w czasie wojny i stalinowskiego terroru. Ich uczniowie wzbogacali sąsiednie Kościoły lokalne, w których się znaleźli po 1992 r.

Sommario

L'autore, Vescovo di Płock, presenta l'organizzazione della Diocesi di Płock al tempo della riforma amministrativa delle diocesi polacche derivata dalla bolla „Totus Tuus Poloniae Populus” del 1992. La Diocesi di Płock allora non soltanto ha ceduto una parte del suo territorio, ma soprattutto ha offerto la collettiva esperienza organizzativa. Essa – fra l'altro – era il risultato del 42. Sinodo Diocesano.

⁸ Por. Jan Paweł II, Przemówienie w dniu 7 VI 1991 r, w katedrze płockiej na zakończenie 42 Synodu Płockiego, w: XLII Synod Diecezji Płockiej, s. 249 – 250.